

UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDAGI PSIXOLOGLARNING KORREKSION ISHLARI VA UNING MAZMUN MOHIYATI

Rahmatova Ra'no Normo'minovna
Qashqadaryo viloyati Mirishkor tumani
MMTB ga qarashli 15-umumiy o'rta
ta'lim maktabi psixologi

Annatsiya: Ushbu maqolada maktab psixologining psixokorreksion yo'nalishda olib boradigan ishlari mazmuni va uning faoliyatidagi o'rnini haqida fikr mulohazalar keltirib o'tilgan. Inson shaxsi va individualligini tarkib toptirishdagi psixologik resurslar, shaxs rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarning ahamiyati haqida fikr yuritildi.

Kalit so'zlar: psixokorreksiya, hayotiy ko'nikmalar, o'ziga ishonch hissi, dadillik, qat'iyat, shaxsiy xususiyat, yosh davrlari, tushkunlik, kurashuvchanlik, o'ziga ishonch, dadillik.

Kirish

Shiddat bilan axborot texnologiyalari kommunikatsiya rivojlangan zamonda dunyo miqyosida alohida ta'lim tizimi ham o'sib bormoqda. Shu jihatdan, yagona ta'lim konseptual tizimi orqali yosh avlodga ta'lim-tarbiya berish, o'qitish va ularni barkamol shaxs etib tarbiyalash eng muhim maqsad hisoblanadi. Ta'lim tizimidagi psixologning vazifasi psixologik xizmatni muayyan qoida, mezoniga asoslanib tashkil qilishdan iborat bo'lib, yosh davr xususiyatlariga binoan (bolalar, o'quvchilar) psixikaning rivojlanishi, shaxsning shakllanishi qonuniyatlarini amaliyotda hisobga olgan holda faoliyat olib borish, o'qituvchilar jamoasiga bolalar, o'quvchilar ta'lim-tarbiyasini individuallashtirishda yordamlashish, ularning qobiliyati, maylining darajasiga qarab o'qituvchilarga korreksion tuzatish ishlarni amalga oshirishda ko'rsatmalar berishdan iborat. Psixologik xizmatning ushbu yo'nalishida alohida ahamiyat kasb etadigan narsa -bu bolalar, o'quvchilar, talabalar o'sishida rivojlanishida kechikish, orqada qolish, ularda xulqning buzilishi, ta'limda o'zlashtirishning yomonlashuvi hisoblanadi. Korreksiyaning umumiy modeli – bu har bir shaxs taraqqiyoti bir butun olingan shartlar tarmog'i hisoblanadi. U insonning tevarak-atrof, uni o'rab turuvchi dunyo haqidagi farazlarini chuqurroq, haqqoniy, kengroq bo'lishiga, insonlar haqida, ular orasidagi munosabat, jamiyatdagi o'zgarishlar, ularning faoliyatlarini analiz qila olish, kuzata olishiga sharoit yaratadi.

Asosiy qism

Psixologik tuzatish (psixokorreksiya) — psixologik yordam turlaridan biri (boshqalar qatorida: psixologik maslahat, psixologik trening, [psixoterapiya](#));

psixologik rivojlanishning optimal modelga mos kelmaydigan xususiyatlarini maxsus psixologik ta'sir vositalari yordamida tuzatishga qaratilgan faoliyat; shuningdek — insonda uning ijtimoiylashuvi va o'zgaruvchan turmush sharoitlariga [moslashishini](#) oshirish uchun zarur psixologik fazilatlarni rivojlantirishga qaratilgan faoliyat. Ushbu atama 1970-yillarning boshlarida mashhur bo'ldi. Bu vaqtda [psixologlar](#) psixoterapiya, birinchi navbatda, guruh terapiyasi sohasida intensiv ishlay boshladilar. Ko'p yillar davomida psixologning psixoterapevtik ish bilan shug'ullanishi mumkinligi haqida faol munozaralar bo'lib o'tdi, ammo ular ko'pincha nazariy xususiyatga ega edi. Amalda, psixologlar ko'pincha psixoterapevtik faoliyat bilan shug'ullanishadi. Shuning uchun "psixologik tuzatish" atamasining paydo bo'lishi asosan psixoterapevt va psixologning vakolatlarini chegaralashga qaratilgan edi. Bugungi kunga qadar „psixoterapiya“ va „psixokorreksiya“ atamalari o'rtasida aniq farq yo'q.

Psixokorreksion ta'sirlar quyidagi turlarda bo'lishi mumkin: ishontirish, taklif qilish, taqlid qilish, kuchaytirish. Shaxsiy va guruh psixokorreksiyasini.

Individual [psixologda](#) ruxsat etilmagan shaxslar yo'qligida mijoz bilan yakkama-yakka ishlaydi. Guruh ishida ish shu kabi muammolarga ega bo'lgan mijozlar guruhi bilan darhol amalga oshiriladi, ta'sir odamlarning bir-biriga o'zaro ta'siri va o'zaro ta'siri orqali erishiladi. Psixokorreksiya — bu [shaxsning](#) to'liq rivojlanishi va ishlashini ta'minlash uchun psixikaning muayyan tuzilmalariga yo'naltirilgan psixologik ta'sir sifatida ta'riflanadi. Ushbu ta'rif nuqtai nazaridan psixo-tuzatish vositalari va usullaridagi farqlar ta'kidlanadi. Masalan, [psixoanalitik yondashuvda](#) psixokorreksion ish "men" va "u" o'rtasidagi ichki ziddiyatning o'zaro ta'sirining alomatlarini yetarli darajada psixologik himoyani bartaraf etish orqali yengillashtirishga qaratilgan. Gumanistik yondashuvda psixokorreksiya deganda ijobiy shaxsiy o'zgarishlar uchun sharoit yaratish tushuniladi: shaxsiy o'sish, o'zini o'zi anglash va boshqalar. Shu bilan birga, psixologning vazifasi shaxsning o'ziga xos imkoniyatlari va imkoniyatlariga e'tibor qaratishdir.

Psixokorreksiya usullari shaxsiy xulq-atvor, shaxslararo o'zaro ta'sir me'yorlarini ishlab chiqish, vaziyatga moslashuvchan munosabatda bo'lish, turli sharoitlarda, guruhlarda, ya'ni ijtimoiy moslashish usullarida tezda qayta tashkil etish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan.

1. Yosh rivojlanish davrining dinamik mazmuni turlicha bo'lishi mumkin, ya'ni bir xil ta'sirning samaradorligi bir xil bo'lmaydi.
2. Psixokorreksiyaning samaradorligi mazmunning sifati, o'z vaqtida va adekvatligi bilan belgilanadi.
3. Ishning samaradorligi psixo-tuzatish ishining shaxsning aqliy rivojlanishining individual xususiyatlariga muvofiqligi darajasiga bog'liq.

Psixik taraqqiyotni tuzatish "korreksiya qilish" atamasi dastlab deffektologiyada kasal bolalarga nisbatan ishlatilgan bo`lsa, amaliy yosh psixologiyasining rivojlanishi bilan "tuzatish" tushunchasi normal psixik taraqqiyot uchun ham qo`llanila boshladi. D.B.Elkonin tuzatishning yo`nalganligi korreksiya xarakteriga bog`liq ravishda tuzatishning ikki usulini ajratishni taklif qiladi:

1. Taraqqiyotdan chetlashish belgilariga qaratilgan simptomatik tuzatish.
2. Taraqqiyotdan chetlashish sabablari va manbalariga qaratilgan tuzatish hisoblanadi. Psixokorreksion tadbirlar rivojlanishdagi og`ishlarni to`g`rilashga yo`naltirilgan. Bolani har tomonlama psixologik tekshirib, keyin u bilan olib boriladigan tuzatish ishlarini ko`rsatish mumkin. Psixolog tuzatish metodlarini rejalashtirayotganda bolani maktabga moslashishga ijobiy ta'sir etadigan omillarni, ya'ni o`quvichini o`zini to`g`ri baholashi, oilada to`g`ri tarbiyalanishi, oiladagi kelishmovchiliklarning bartaraf etilishi, tengdoshlarorasida bolani hurmat qozonishini hisobga olish lozim. Maktab psixologining o`zlashtira olmovchi boshlangich sinf o`quvichilari bilan olib boradigan ishlari uning faoliyatidagi amaliy yo`nalishi tashkil etadi. Psixolog bunday o`quvchilar bilan olib boradigan ishning asosiy yo`nalishlari haqida gapirishdan oldin o`zlashtiraolmaslik sabablarini ko`rib chiqamiz. Maktabgacha yosh davridan maktab yoshi davriga o`tish ancha qiyin kechadigan davrdir. Odatda maktabga borish bilan bog`liq bo`lgan qiyinchiliklar va muammolar quyidagilardan iborat:

1. Yangi o`quv tartibi bilan bog`liq bo`lgan qiyinchiliklar. Bunday qiyinchilik ko`proq maktabgacha tarbiya muassasalariga bormagan bolalar uchun xosdir.
2. Bolaning sinf jamoasiga moslashuvdagi qiyinchilik. Bu holat bolalar jamoalariga yetarli darajada ishtirok etmaganlarda ko`proq uchraydi.
3. O`qituvchi bilan o`quvchi munosabatlarida yuzaga keladigan qiyinchiliklar.
4. Bolaning oilaviy sharoiti o`zgarishi bilan bog`liq bo`lgan qiyinchiliklar.

Bu qiyinchiliklar bola rivojlanishining yangi ijtimoiy sharoitlarida asta - sekin o`z ifodasini topadi. Psixologlar maktabdagi psixogen buzilish bolalarning sinfda o`qishidagi qiyinchiliklarning asosiy xususiyatlaridan biri deb ko`rsatadilar.

Psixokorreksion faoliyatni amalga oshirish quyidagi jarayonlardan iborat:

1. Psixolog bolalar, o`quvchilarning yosh xususiyatlarini hamda jadal rivojlanishini hisobga oluvchi, ular psixikasining barcha jabhalarini qamrab oluvchi dinamik taraqqiyotga kafolat beruvchi dastur ishlab chiqarishga butun faoliyatini yo`naltiradi, ijtimoiy o`shish talabiga javob beruvchi, umuminsoniy, etnopsixologik qonuniyatlar muhitida kamolotga intiluvchi shaxsni tarkib toptirishni bosh maqsad deb tanlaydi.
2. Amaliyotchi psixolog bolalar, o`quvchilarning psixik taraqqiyotidagi, xulqi va muomalasidagi nuqsonlar hamda kamchiliklarni asta-sekin tuzatish, korreksiya qilish dasturini ishlab chiqadi va amaliyotga uni tatbiq etadi. Buning uchun ular bilan maxsus mashg`ulotlar, buzilishni kamaytirish mashqlarini o`tkazadi, ijodiy (kreativ) qobiliyatlarni o`stirish maqsadida treninglar olib boradi.

3. Rivojlantiruvchi va psixokorreksion ishlar dasturi o'z ichiga psixologik va pedagogik muammolarni qamrab oladi. Korreksion faoliyatning psixologik qismi mutaxassislar tomonidan amalga oshiriladi. Mazkur ishning pedagogik jihati esa psixologning pedagoglar, ota-onalar bilan hamkorligida o'tkaziladi va butun mas'uliyat uning zimmasiga tushadi.

4. Rivojlantiruvchi va psixokorreksion ishlar psixolog tomonidan har xil shakllarda, vaziyatlarda va holatlarda tashkil qilinadi: a) amaliy psixologning maxsus ishi, mashg'uloti ayrim bolalar, o'quvchilar bilan alohida o'tkazilishi rejalashtiriladi; b) psixologlarning boshqa bir faoliyati maxsus ravishda amalga oshirilib, bolalar, o'quvchilar guruhlariga tarbiyaviy ta'sir o'tkazishga yo'naltirilgan bo'ladi; v) ota-onalar, pedagogik jamoa ishtirokida tarbiyaviy tadbirlar tarzida mashg'ulotlar olib borish nazarda tutiladi.

5. Rivojlantiruvchi va psixokorreksion ishlar dasturini shunday tuzish kerakki, unda korreksion ishga jalb qilinuvchilar guruhining qadriyatga yo'nalganligi, etnopsixologik va etnomadaniyat xususiyatlari o'z aksini topsin: dasturni xalq, etnos, millat, elat tarixi, an'analari, rasm-rusumlari, udumi, odati, stereotipi kabilarni hisobga olgan holda tuzish maqsadga muvofiq.

6. Maktab o'quvchilari bilan murabbiylar o'rtasidagi nomutanosiblikni yo'qotish maqsadida maxsus mashg'ulotlar o'tkazish: ulardagi o'qishdan, ijtimoiy muhitdan, egallagan o'rnidan, mavqeidan qoniqmaslik hissini kamaytirish uchun trening, ishchanlik o'yinlari, psixodramadan foydalanish. 7. Emotsional zo'riqishning oldini olish va uni kamaytirish niyatida maxsus xonalar jihozlash (xona jahon standartlariga javob berishi, boshqaruv pulti, ekranvositalari, auto trening, sotsial trening, texnik vositalariga, ilmiy-amaliy metodikalarga ega bo'lishi lozim).

8. Korreksion ishlar ma'lum tartibda, ilmiymtanlov asosida, muayyan seans bo'yicha o'tkazilishi shart. Bunda emotsional zo'riqishga uchragan shaxs millati, yoshi, jinsi, individual-tipologik xususiyati, ta'sirlanish darajasi hisobga olinishi kerak; tuzatishishlarimashg'ulot, faoliyat, kasb xususiyatiga mos, mutanosib bo'lishi ta'sir o'tkazish samaradorligini oshiradi; unda yapon uslublarini qo'llash ham zarur ma'lumotlar to'plash va tanglikni yo'qotish imkonini yaratadi. Korreksion mashg'ulot davomida psixologik treningning quyidagi ko'rinishlaridan foydalaniladi: Guruhiy ko'nikmalar treningi – bunda qatnashuvchilar o'zini odamlar orasida yaxshiroq tushunishlari va xulq-atvorini baholay olishlari shakllantiriladi. Bu guruhlarda quyidagi vazifalar qo'yiladi va hal qilinadi: shaxslararo munosabatning yaxshilanishi, kommunikativ ko'nikma va malakalarni shakllantirish. Uchrashuv guruhlari. Insonlarning o'z ijtimoiy tajribalari bilan mustaqil shug'ullana olishlariga yordam beradi. Bunday guruhlarda maxsus usullar yordamida shaxslararo ishonch, fikrlar va hissiyotlarni erkin ifodalash muhiti keltirib chiqariladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Abramova G.S. Vozrastnaya psixologiya. Toshkent 2005.
2. L.Beknazarova, M.Maxmudova. Ijtimoiy-psixologik trening. Toshkent 2016.
4. E.G'.G'oziyev. Psixologiya muammolari. Toshkent 1999.
5. R.Y.Toshtemirov, E.G'.G'oziyev Psixodiagnostika va amaliy psixologiya. Toshkent 2004.
6. Z. Nishanova, Z.Qurbonova, S.Abdiyev PSIXODIAGNOSTIKA VA EKSPERIMENTAL PSIXOLOGIYA, «TAFAKKUR-BO'STONI» nashriyoti
7. E.G. G'oziyev. Psixologiya muammolari. Toshkent 1999 yil
8. <http://hozir.org/1-mavzu-osmirlik-davri-reja.html?page=2>
9. <https://yandex.ru/turbo/urok.1sept.ru/s/articles/610766?lite=1>